

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קנ"ד

שודר בערוץ "קול ברמה" במסגרת התכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות ראש חודש

נושאי השיעור:

עמידה בהכרזת ראש חודש. אכילת לחם בראש חודש. מנהגי ראש חודש. תענית על נפילת תפילין. שכח יעלה ויבוא בערבית. הסתפק אם אמר יעלה ויבוא. זכר במהלך התפילה ולאחריה הסתפק. ברכת ההלל. עניית אמן על ברכת ההלל של אשכנזי. אמירת ברכי נפשי בערבית. חשיבות ההוספות בתפילה.

עמידה בהכרזת ראש חודש

א. שאלה: יש שנוהגים לעמוד בשעת הכרזת ראש חודש בשבת, ויש שאינם עומדים. מה הנכון להלכה?
תשובת הרב: לא ברור שצריך לעמוד, ויש בזה חילוקי מנהגים.
הרב מגן אברהם בתחילת הלכות ראש חודש (סי' ת"ז סוף סק"א) כותב שנוהגים לעמוד כאשר מברכים את החודש.
מדוע בכלל מברכים את החודש? כותב המגן אברהם שזה כדי שאנשים ידעו שיש ראש חודש. שהרי אם לא יכריזו בבית הכנסת, ישנם אנשים שלא ידעו וישכחו לומר יעלה ויבוא בתפילה ובברכת המזון. ומחוסר הידיעה הזו יכולות להיגרם עוד בעיות נוספות, לדוגמא, ישנם אנשים שמקפידים לבוא כל ראש חודש לבית הכנסת, וזה למרות שבשאר ימות החודש אינם באים מפני שמתחילים עבודה מוקדם ואינם יכולים להגיע, ככל זאת הם באים בראש חודש בגלל תפילת מוסף או ספר תורה.
ולכן צריכים להודיע לכל העם שיש באותו שבוע ראש חודש, ולפיכך בשבת שלפני ראש חודש, כשכל הקהל נמצא בית הכנסת, מכריזים שיש בשבוע הקרוב ראש חודש.
וכתב המגן אברהם שנהגו לעמוד בשעת ההכרזה, מפני שהיא זכר לקידוש החודש.

מה הכוונה? כאשר היה סנהדרין, היו חכמי ישראל מוסמכים איש מפי איש עד משה רבנו ע"ה, היו מגיעים עדים ביום ראש חודש ואומרים שהם ראו את הלבנה שהתגלתה לאחר שנעלמה בסוף החודש הקודם. כשבית הדין רואה שאכן נכונים הדברים, ראש בית הדין מכריז ואומר שהיום הוא ראש חודש וכולם עונים אחריו "מקודש! מקודש!".
בשעת קידוש החודש צריך לעמוד, ולמד מכאן המגן אברהם שמזה הטעם נוהגים גם היום, שכשמכריזים על ראש חודש בשבת מברכין, שכל הציבור יעמדו בשעת ההכרזה.
אבל זה רק מנהג, ולכן במקום שלא נהגו אין צורך לעמוד. בג'רבא למשל נהגו שלא לעמוד, ובודאי שהם אינם צריכים לעמוד.
ויתירה מכך, הגאון רבי עקיבא איגר בהגהותיו לשולחן ערוך (שם) תמה על המגן אברהם, וזו לשונו: לא ידעתי היכן מצינו שבית הדין עומדים בשעה שמקדשים החודש.
ואדרבה, מדברי הגמרא במסכת ראש השנה (דף כ"ה ע"ב) משמע שבית הדין יושבים בשעת קידוש החודש. שם כתוב שאם בית הדין בעצמם היו רואים את הלבנה, **עומדים** שנים מתוכם ומעידים אצל חבריהם. ומשמע שהדיינים יושב בשעה שמקבל את העדות על קידוש החודש ורק העדים עומדים, וכמו כל מושב בית

דין שהדיינים יושבים. כך מקשה הגאון רבי עקיבא איגר על המגן אברהם.

ולכן אין מקור ברור לזה שצריך לעמוד בשעת קידוש החודש, ומן הדין אין חיוב לעמוד בשעת ההכרזה. אבל כיון שזה מנהג שרבים מקהילות ישראל נהגו בו, ימשיכו במנהגם. (וכדברי המג"א, כ"כ המשנ"ב סק"א, ובערוך השלחן סק"ח, ובבא"ח ש"א פ' ויקרא ס"ז ובכף החיים סק"ז. וע"ע בהערות איש מצליח על המשנ"ב בענין המקור שקידוש החודש היה מעומד).

ועל כל פנים צריך לדעת שיש שאין נוהגים לעמוד בשעת הכרזת ראש חודש, ואין בזה כלום. (וכן בגר"א לא נהגו לעמוד. וע"ע בקצוש"ע איש מצליח פל"א הערה ל').

ומי שנקלע למקום שאין נוהגים לעמוד (והוא רגיל לעמוד), או להיפך נקלע למקום שנוהגים לעמוד (והוא לא רגיל לעמוד), ינהג בעצמו מה שאמרו רבותינו (במסכת דרך ארץ זוטא פ"ד) "לא יעמוד בין היושבים ולא יושב בין העומדים".

אכילת לחם בראש חודש

ב. שאלה: האם יש חיוב לאכול לחם בראש חודש? וכן האם יש הנהגות מיוחדות לנהוג ביום ראש חודש?

תשובת הרב: כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תי"ט): **מצוה להרבות בסעודת ראש חודש.**

הטור (שם) הביא את דברי הירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) ששמעו מדבריו שעושים סעודת ראש חודש. ואמנם מרן כתב בבית יוסף שהדבר אינו מוכרח, וייתכן שלפי דעת הר"ן (מגילה ג' ע"א) הכוונה היא שכשבית הדין היו מכריזים על ראש חודש היו עושים סעודה מפני שמקיימים מצות קידוש החודש באותה שעה, אבל אין הכרח לומר שכל אדם צריך לעשות בביתו. ומכל מקום יש ראיות נוספות לדבר שהובאו בטור וברוקח (סי' רכ"ח), ולכן מרן פוסק שמצוה להרבות בסעודת ראש חודש¹.

ומכל מקום צריך לדעת שאין חיוב כלל לאכול לחם בראש חודש. כך מבואר בגמרא במסכת ברכות (דף מ"ח ע"ב) שיום שיש בו חובה לאכול לחם, אם אדם לא הזכיר מעין המאורע בברכת המזון – חוזר. (לדוגמא בשבת, שאדם חייב לאכול לחם, ולכן אם לא הזכיר רצה והחליצנו – חוזר). אבל בימים שאין חיוב לאכול לחם, כגון ראש חודש וחול המועד, אם אדם לא אמר יעלה

¹ החסידים עושים מזה עסק גדול מאד. הם אומרים שמרן הקדיש לזה "סימן שלם" רק כדי לכתוב סעיף אחד, ותראה מזה כמה חשוב לעשות סעודת ראש חודש.

ויבוא בברכת המזון – אינו חוזר. ומבואר מפורש בגמרא שאין חובה לאכול לחם ביום ראש חודש. (וכ"פ בש"ע סי' קפ"ח ס"ז).

אמנם אסור להתענות בראש חודש, אבל מכל מקום אין חיוב לאכול דוקא לחם. (וכך כתבו התוספות שם ד"ה אי בעי).

מרן ראש הישיבה שליט"א הביא ראיה נפלאה לדברים. מסופר בנביא בספר שמואל א' (פרק כ') על דוד ויהונתן, שכאשר דוד פחד מאד משאול ורצה לברוח ממנו, יהונתן רצה להרגיע אותו וביקש ממנו לבוא. ולבסוף אמרו שיעשו סימן וכו' (וכמו שמסופר בהפטרות מחר חודש).

לאחר שיהונתן נתן לדוד ללכת, כתוב: "ויקם יהונתן מעם השולחן בחרי אף, ולא אכל ביום החודש השני לחם כי נעצב אל דוד" (שם פסוק כ').

לכאורה יש שאלה בפסוק, מדוע הוצרך הפסוק לומר שלא אכל "לחם", די בזה שיאמר שלא אכל ביום החודש השני, ומה ההדגשה הזו של "לחם"?

אמנם כל סעודה קרויה לחם, כך כותב רש"י במקום אחר, שלמרות שאדם אוכל הרבה דברים, מכל מקום אין הסעודה נקראת אלא על שם הלחם מפני שהוא העיקר, אדם מברך על הלחם ופוטר את כל הסעודה. אבל כאן השאלה היא הפוכה, והרי הוא לא אכל כלום, אז מה רוצה הפסוק לומר שלא אכל דוקא "לחם"?

והסביר מרן ראש הישיבה שהפסוק כאן בא לומר לנו צדקתו של יהונתן. יהונתן אמנם אכל ביום השני מפני שהוא ראש חודש ואסור להתענות בו, ורק לחם לא אכל מפני שנעצב אל דוד, וזה היה יכול לעשות כי אין חובה לאכול לחם וכמו שמבארים התוספות.

מנהגי ראש חודש

מלאכה

לגבי דברים נוספים – אדם יכול לעשות מלאכה כרגיל בראש חודש, אבל הנשים נהגו שלא לעשות מלאכה בראש חודש.

מבואר בגמרא בהרבה מקומות שמותר לעשות מלאכה בראש חודש. כך מבואר במסכת מגלה (כ"ב ע"ב) שאמרו שם, שבראשי חדשים שיש קרבן מוסף קורין ארבעה בתורה, "ביום טוב שאסור בעשיית מלאכה" קורין חמשה. ומבואר שראש חודש מותר בעשיית מלאכה. וכך מבואר גם במסכת שבת (כ"ד ע"א) וערכין (י' ע"ב) שבראש חודש מותר לעשות מלאכה. וגם במסכת חגיגה

(י"ח ע"א) כתוב שראש חודש יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה.

אבל יש גמרא שמשמע ממנה שבראש חודש אסור לעשות מלאכה. במסכת מגילה (דף כ"ב ע"ב) כתוב, זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה לעם כגון תענית צבור וט' באב קורין שלושה, אבל יום שאין בו ביטול מלאכה לעם, כגון ראשי חודש קורין ארבעה. ורש"י ביאר, שיש בו ביטול מלאכה לעם במה שהן מאחרין בבית הכנסת כגון תענית צבור שרובם מותרים בעשיית מלאכה. ולפי זה משמע שבראש חודש לא עושים מלאכה, ולכן אין בו ביטול מלאכה אם יאריכו בקריאת התורה?

התוספות (מגילה שם ד"ה ושאין) הקשו את הקושיא הזאת, ותירצו שכוונת הגמרא על הנשים שאסורות בעשיית מלאכה. (וכ"כ הטור סי' תי"ז).

אבל זה דחוק, כי הרי מי שקורא בתורה אלו הם האנשים, ועל זה הגמר אומרת שהוסיפו עולה בראש חודש לפי שלהם אין ביטול מלאכה (ומשמע שהאנשים עצמם אינם עושים מלאכה בראש חודש).

והסביר מרן הבית יוסף שכך כוונת הברייתא, יום שאין בו ביטול מלאכה "כל כך", כגון ראשי חודש, שאין הנשים עושות מלאכה בהם. (עוד תירוץ שנאמר באחרונים הוא כותב שיש אנשים שכופים את נשותיהם לעבוד – לשטוף כלים, לכבס, לגהץ – והאשה רוצה לנח ואינה יכולה כי בעלה כופה אותה לעבוד. ולכן מוסיפים עוד עולה נוסף בבית הכנסת כדי שיתן תזכורת לאנשים שהיום ראש חודש, ואין לגבר לכופ את אשתו ביום ראש חודש לעשות מלאכה).

וגם המרדכי (מגלה סי' תתו) תירץ כך, והוסיף, שמלאכה כבידה כגון לחרוש ולזרוע אסור אף לאנשים. וגם היעב"ץ בספרו מור וקציעה (סימן תי"ז) כתב, שמלאכות כבדות אסורות גם לאנשים בראש חודש, ומותר לעשות רק מלאכת דבר האבד. אבל לנשים אסור לעשות מלאכה אפילו בדבר האבד, אם אינו ממלאכתן, אלא יש לעשותו על ידי אנשים אם ישנה אפשרות.

ויש עוד תירוץ שכתבו התוספות במסכת שבת (דף כ"ד ע"א ד"ה או דלמא) שכוונת הגמרא במסכת מגלה, שבראש חודש למנהג בעלמא, אין רגילות לעשות מלאכה.

אפשר לבאר עוד שכיון שנהגו הנשים לא לעשות מלאכה, אם כן רואים שהיום הזה הוא יום קדוש יותר, ולכן מוסיפים עוד עולה וקוראים בו ארבעה. אותו הדבר ביום חול המועד, יש בו ביטול

מלאכה, ורק עבודות מסוימות מותרות כגון מלאכת דבר האבד ועוד, ולכן גם הוא קדוש יותר מהרגיל וקוראים בו ארבעה עולים.

ביום טוב יש יותר ביטול מלאכה, ולכן קוראים בו חמשה עולים כי רק דברים שיש בהם צורך אוכל נפש מותר לעשות, ביום הכיפורים שיש בו יותר ביטול מלאכה – ששה, וכן על זה הדרך. אם כן מצינו שכמה שהיום קדוש יותר מוסיפים עולה נוסף. ואין כוונת הגמרא שכיון שהציבור צריכים לצאת למלאכתם איננו מוסיפים כלל, אלא כיון שהיום יותר קדוש, שהרי יש בו יותר ביטול מלאכה, ולכן אנחנו מעלים עולה נוסף ביום ראש חודש.

לגבי נשים, המנהג הוא שאינן לעשות מלאכה, כך מבואר בירושלמי (תענית פ"א ה"ו ופסחים פ"ד ה"א). וכך כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תי"ז ס"א) שנשים שנוהגות שלא לעשות מלאכה ביום ראש חודש, הוא מנהג טוב.

ובביאור הלכה שם (ד"ה והנשים) כתב שכל הנשים צריכות ליבטל ממלאכה ביום ראש חודש. (ולא רק נשים שבעבר נהגו שלא לעשות מלאכה וכעת רוצות לעשות מלאכה, צריכות להמנע, אלא כל הנשים צריכות להמנע).

אמנם אין צורך ליבטל ממלאכה לגמרי, ויכולות בהחלט לעשות מלאכות מסוימות, אבל לעשות את יום ראש חודש כיום עבודה רגיל – אין זה ראוי.

יש מקלים בדבר וסוברים שאשה יכולה לעשות מלאכה כרגיל ביום ראש חודש ואם רוצה יכולה לעשות כל המלאכות כולן. ומכל מקום דעת הרב ביאור הלכה שצריך שכל אשה תקח לעצמה עבודה מסוימת כמו תפירה, ותקבל על עצמה בלי נדר שלא לעשות את אותה מלאכה ביום ראש חודש, וחשוב להשתדל בדבר הזה. (ועי' מ"ש מרן ראש הישיבה שליט"א בהערות איש מצליח על הביאור הלכה שם, שמלשון מרן השלחן ערוך משמע שלא כל הנשים חייבות לנהוג להחמיר, אלא מי שנהגה להחמיר תנהג, ומי שלא נהגה א"צ לנהוג. ע"ש. ועע בבבית כהונה מע' ר' אות ה' ובחזון עובדיה חנוכה עמ' רמ"ו בענין הקולות לנשים במלאכה בראש חודש).

הדלקת נר

דבר נוסף שכדאי לעשות ביום ראש חודש הוא להדליק נר. הרב אור צדיקים כותב שטוב להדליק נר וכמו בשבת ויום טוב. הרב חיד"א הסתייג קצת וכתב שאין להשוות את ראש חודש לשבת ויום טוב, הם לא באותה דרגה, ולכן ידליק נר אחד, ולא שתי נרות כמו שמדליקים בשבת ויום טוב.

תענית על נפילת תפלין

ג. שאלה: מי שנפלו התפלין מידו ביום ראש חודש, האם עליו להתענות באותו יום או ביום אחר?

תשובת הרב: נקדים ונאמר שיש מחלוקת באחרונים מתי יתענה אדם שנפלו לו תפלין. יש הסוברים שיתענה באותו היום למרות שלא קיבל עליו את התענית. ולעומתם יש שדעתם שיקבל על עצמו תענית ויתענה רק למחרת או ביום אחר (והמחלוקת הובאה בכף החיים סי' מ' סק"ו).

ולגבי ראש חודש, כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תי"ח ס"א): ראש חודש אסור בתענית. ויתירה מכך, בהמשך הסימן (ס"ה), לגבי תענית חלום שהגמרא אומרת שאדם שחלם חלום לא טוב עליו להתענות באותו היום, מרן כותב: המתענה בראש חודש צריך למיטב תענית לתעניתיה. כלומר, שיום לאחר ראש חודש עליו להתענות פעם נוספת כדי לכפר על מה שהתענה ביום ראש חודש. **ולכן בודאי שהנכון שלא יתענה ביום ראש חודש על תפלין שנפלו, אלא יקבל באותו היום במנחה, להתענות למחר.** וכך דעת מרן הגר"ע יוסף בכל אדם שנפלו מידו התפלין, שלא יתענה באותו היום אלא יקבל על עצמו התענית במנחה, ויתענה למחר.

שכח יעלה ויבוא בערבית

ד. שאלה: אדם שלא אמר יעלה ויבוא בתפילת ערבית בליל ב' של ראש חודש, האם עליו לחזור?

תשובת הרב: ידוע שאדם שלא אמר יעלה ויבוא בתפילת ערבית של ראש חודש אינו חוזר, מפני שבית הדין עדיין לא קידשו את החודש, כי רק ביום עצמו היו עדים באים ובית דין היו מקדשים את החודש, וממילא בתפילת ערבית כביכול אינה ראש חודש, כי עדיין לא נתקדש החודש, ולכן אם אדם לא אמר יעלה ויבוא אינו חוזר.

אבל עדיין יש לדון אם הוא הדין בלילה השני של ראש חודש, או רק בלילו הראשון.

כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תכ"ב ס"א): ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ברכות ואומר יעלה ויבוא ברצה². אם לא אמרו בערבית אין מחזירים אותו, מפני שאין מקדשים את החודש בלילה. גם אם היו באים עדים בלילה לסנהדרין ומודיעים להם שראו עכשיו את הלבנה, לא היו עושים קידוש החודש אלא רק

² ומדוע דוקא בברכה זו? מפני שבה אנחנו מתפללים שייבנה בית המקדש ונקריב קרבנות, מבקשים "והשב העבודה לדביר ביתך", ולכן דוקא שם מזכירים יעלה ויבוא.

למחרת, ולכן הלילה אינו נחשב ראש חודש גמור, עדיין לא התקדש החודש, ומי שלא אמר יעלה ויבוא אינו חוזר.

ומרן הוסיף: בין שראש חודש יום אחד ובין שראש חודש שני ימים. ואם כן מפורש במרן שגם בשני לילות אינו חוזר.

אבל מדוע ההלכה כן? והלא דוקא בלילה הראשון אנחנו אומרים שכיון שאיננו יודעים עדיין מתי ראש חודש, אם בראשון או בשני, ודבר זה יידוע לנו רק כאשר יבואו עדים ורק ביום השני יהיה ראש חודש, לכן מובן מדוע לא חוזר אם לא הזכיר יעלה ויבוא.

אבל בלילה השני ודאי שלמחרתו הוא ראש חודש (ולא ייתכן שהחודש הקודם יהיה שלושים ואחד ימים, ויום השלושים ואחד ודאי שהוא א'), ואם כן מדוע מי ששכח להזכיר בו מעין המאורע אינו חוזר?

זו שאלה קשה, והתוספות במסכת ברכות הביאו שיש מי שאומר שאם לא אמר יעלה ויבוא בלילה השני של ראש חודש – חוזר.

והתוספות כתבו עליו שאין נראה לחלק בכך. כך גם מרן כותב בבית יוסף, שפשוט שאין לומר כן, אבל הם לא מסבירים מה הסברא בכך.

התוספות במסכת סנהדרין (י' ע"ב ד"ה שכבר קידשוהו שמים) כותבים דבר מאד מענין, שבית דין של מעלה מחכים לבית דין של מטה. לאחר שבית דין של מטה מקדשים את החודש וקובעים את יום א' לחודש, גם בית דין של מעלה מקדשים אותו. ואם רואים שם שבית דין של מטה לא קידשו אותו ביום ל' אלא ביום ל"א, באותו היום בית דין של מעלה מקדשים אותו "**בשחר**".

ולפי זה יוצא שכמו שבית דין של מטה לא מקדשים בלילה, כך בית דין של מעלה, מקדשים את החודש רק ביום שלמחרת ולא בלילה.

ולכן הלכה למעשה, אדם שלא אמר יעלה ויבוא בערבית, בין בלילה הראשון ובין בלילה השני – אינו חוזר כלל.

הסתפק אם אמר יעלה ויבוא

ה. שאלה: אדם שהסתפק אם אמר יעלה ויבוא בשחרית או מנחה, האם עליו לחזור?

תשובת הרב: מרן כתב בבית יוסף (בתחלת סי' תכ"ב) שבספק צריך לחזור.

אבל הרמ"א כתב בהג"ה שאדם שהסתפק אם אמר יעלה ויבוא בתפילה – אינו חוזר.

ונבאר: אם בוודאות לא אמר יעלה ויבוא – ודאי שחוזר. כך מבואר בגמרא (שבת כ"ד ע"א). אבל במסופק זה דין שונה.

התוספות (ברכות י"ב ע"ב ד"ה והלכתא) הביאו דברי הירושלמי (תענית פ"א ה"א) שאדם שהתפלל ואינו יודע מה הזכיר כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד הזכיר.

לדוגמא, אדם שמסופק אם אמר ותן טל ומטר לברכה, אם זה קרה בשלושים יום הראשונים לאחר שהתחילו להזכיר, מן הסתם הוא רגיל לומר מה שאמר עד עכשיו וכנראה שאמר כמו בקיץ. אבל לאחר חודש התרגל כבר לומר ותן טל ומטר לברכה ואינו צריך לחזור.

ולכן דעת מרן שגם לגבי ראש חודש צריך לחזור, שהרי לא אמר בשלושים יום האחרונים יעלה ויבוא, וחזקה שהזכיר כדרכו ללא יעלה ויבוא.

אבל סברת הרמ"א שאין צריך לחזור, שהרי אין חודש שלם שאדם לא הזכיר יעלה ויבוא. לא רק בחודש תשרי, שבו אמרנו הרבה פעמים יעלה ויבוא, אלא אפילו בחודש חשוון, שבו אין שום חג ולא אמרנו באמצעו יעלה ויבוא, גם בו לא עברו יותר משלושים יום בלי יעלה ויבוא, כי ביום השלושים מגיע עוד פעם ראש חודש. ונמצא שאין לאדם חזקה שהוא לא אמר יעלה ויבוא, כי אף פעם לא קרה ששלושים יום רצופים הוא לא הזכיר. כך היא דעת הרמ"א.

לעומת זאת, לדעת מרן הבית יוסף הימים שקודם ולאחר השלושים יום מצטרפים יחד לשלושים.

יש דין כעין זה, לגבי אדם שאמר שלושים יום ותן טל ומטר לברכה, אבל הוא יודע שבמהלך החודש הזה קרה לו פעם או פעמיים שהוא טעה ולא אמר ותן טל ומטר לברכה, והאחרונים דנים האם לאחר שעברו שלושים יום מתחילת הזמן שמזכירים בריך עלינו נחשב לו שאמר שלושים יום, או שלאחר הטעות הוא צריך לחזור מחדש, ואם למשל טעה ביום העשירי, הוא צריך למנות שלושים יום מאותו יום. להלכה נפסק שמצטרפים את הימים שקודם ולאחר הטעות וכך הם מצטרפים לשלושים יום.

להלכה העיקר כדעת מרן בבית יוסף, שבספק אם אמר יעלה ויבוא, צריך לחזור. כי מן הסתם "סירכיה נקיט ואזיל" – הוא אמר כדרכו ולא אמר יעלה ויבוא.

גם המשנה ברורה (סק"י) כתב שכמעט כל האחרונים הסכימו שלא כדעת הרמ"א, ופסקו שאדם שמסופק עליו לחזור.

ורק אדם שסיים תפלתו ומסופק אם אמר יעלה ויבוא, טוב שיתפלל בתנאי של תפלת נדבה.

[וכך דעת עוד ראשונים כדעת מרן הבית יוסף, הרשב"א והמאירי והרשב"ץ (ברכות כ"ט ע"ב) והרוקח (סי' ר"ל) ועוד, והובאו בחזון עובדיה (חנוכה עמ' ער"ב) ע"ש, וכן בהגהות איש מצליח שם, ושאמנם יש שכתבו כדעת הרמ"א, כמו המאורות וספר הבתים, אבל מכל מקום המנהג לחזור, וכמו שכתבו רוב ככל הראשונים, מרן בבית יוסף ורוב ככל האחרונים, ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. ורק אם סיים תפלתו, טוב שיתנה תנאי דנדבה. ע"ש].

זכר במהלך התפלה ולאחריה הסתפק

ו. **שאלה:** אדם שבמהלך התפילה זכר שצריך לומר יעלה ויבוא, אבל לאחר שסיים תפלתו נסתפק האם אמר. מה עליו לעשות?

תשובת הרב: זה מקרה מאד נפוץ. אצלנו הספרדים אנשים מזכירים בקול יעלה ויבוא כשהם מגיעים לשם, והדבר הזה כבר מוזכר בדברי אחד הראשונים בספר צרור החיים (עמ' ט"ו) בשם הרשב"א שהעיד שכך היה נוהג הרמב"ן, ולא כדי להזכיר אחרים אלא כדי להזכיר לעצמו שלא יסתפק לאחר מכן.

ועל כל פנים, אם אדם באמצע התפילה זכר לומר, ובשומע תפילה האריך עם הבקשות שיש לו ואינו זוכר מה היה ברצה. או יותר מזה, יש כאלה שכבר הגיעו לרצה וזכרו שיש לומר יעלה ויבוא, אבל לאחר שסיימו את התפילה התחילו להסתפק.

מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תכ"ב סק"ג) כתב שגם אם זכר בתוך מהלך התפילה, אף על פי כן אנחנו אומרים "סירכיה נקיט ואזיל" – מתוך הרגל לשונו המשיך כרגיל. ואפילו אם זכר לומר בתחילת רצה, אף על פי כן אנחנו מניחים שהוא שכה. כך כותבים עוד כמה אחרונים וביניהם האליה רבה (סק"ו) והבית עובד (דף פ"ז ע"ב) ועוד. אמנם אין כן דעת הט"ז (סק"ג), אבל דעת רוב האחרונים שצריך לחזור וכדברי מרן החיד"א. וכך גם דעת מרן הגר"ע יוסף ע"ה (חזו"ע חנוכה עמ' עד"ר). וטוב שיתפלל בתנאי של תפלת נדבה.

ומה הדין כאשר אדם סיים את התפילה ולאחר שעבר זמן מה עלה ספק בליבו אם אמר יעלה ויבוא או לא?

כתב הרב משנה ברורה (ס"ק י"ז), בשם הרב מור וקציעה: אם לאחר זמן מופלג נפל ספק בליבו האם הזכיר בתפילה יעלה ויבוא – אינו צריך לחזור.

לעומתם, דעת הרמב"ם שכל דבר שאינו חובה גמורה על פי ההלכה – לא מברכים עליו.

יש בענין הזה שלש דעות. הרא"ש והר"ן כתבו שעל כגון זה נאמר בירושלמי שכל הלכה שרופפת בידך, ראה היאך הציבור נוהגים ונהוג כן. וכנראה ששם המנהג היה לברך ולכן נהגו גם הם לברך. מרן בשלחן ערוך (סי' תכ"ב ס"ב) הביא את המנהגים שיש נהגו לברך בציבור אבל לא ביחיד, ולעומתם יש שנוהגים לא לברך בכלל. ומרן סיים שבארץ ישראל וסביבותיה, נוהגים שלא לברך על ההלל בראש חודש.

כלומר, מרן לא מכריע להלכה בתוקף שלא מברכים אלא הזכיר את המנהג של ארץ ישראל. ולכן האשכנזים שהגיעו לכאן בתור קהילה שלמה ומגובשת, המשיכו לומר הלל בארץ ישראל.

יש יישובים שלפני הקמתם לא היו כלום, שממה, ובאו עולים והקימו אותם⁴. ועליהם הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן⁵ בשו"ת "שמחת כהן" (חאו"ה סי' ק"א) פסק שכיון שזה יישוב חדש הם יכולים לנהוג בכל המנהגים שנהגו בהם בחו"ל, כי באותו מקום לא היה קיים מנהג ארץ ישראל. וכך נוהגים שם, שבראשי חודשים אנשי המושב מברכים על ההלל בראש חודש.

אבל בשאר ערי הארץ הספרדים אינם מברכים על ההלל ביום ראש חודש, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך.

עניית אמן על ברכת הלל של אשכנזי

ה. שאלה: ספרדי המתפלל שחרית ושומע את אשכנזי המברך על ההלל, האם עליו לענות אמן על ברכתם?

תשובת הרב: נחלקו בזה פוסקי הדור האחרון, ונבאר צדדי הספק.

כידוע, כל ברכה שהיא ברכה לבטלה, כשם שאסור לברך אותה כך אסור לענות עליה אמן. וכאן נשאלת השאלה האם ספרדי שאינו נוהג לברך, האם יכול לענות אמן על ברכת האשכנזי שכן נוהג לברך?

⁴ כמו למשל מושב ברכיה. סיפר לי עולה אחד שאמרו להם הרשויות שיביאו אותם לאזור תל אביב, והם יודעים מחו"ל מה זה תל אביב – עיר מסודרת והכל, העלו את כולם על משאית (כמו משאית ששמים בה חולות) והגיעו לשום מקום. אמרו להם לרדת, והם לא רצו, אמרו כאן הכל מדבר ושממה. ראו שלא רוצים לרדת, ופשוט הרימו את הארגז של המשאית והתחיל האנשים 'להשפך' למטה! כך רצו ליישב את המקומות הללו, והיום ברוך ה' יש כבר שלש ישיבות במושב הזה.

⁵ רבו של האישי מצליח ושל חכמי ג'רבה האחרונים, שהיו מתלמידיו ומתלמידי תלמידיו.

ורק אם הספק התעורר בליבו מיד לאחר התפילה, דוקא אז יש לחזור³.

לסיכום: אדם שהסתפק אם אמר יעלה ויבוא, עליו לחזור ולהתפלל.

ואפילו אם זכר במהלך התפילה שצריך לומר, גם אם זכר זאת בברכת רצה וכשסיים את התפילה אינו יודע אם אמר – עליו לחזור על התפילה. וטוב שיתפלל בתנאי של תפלת נדבה. ואם הספק עלה בלבו רק לאחר זמן – אינו חוזר.

ברכת ההלל

ז. שאלה: מי שנהג בחו"ל לברך על ההלל בראש חודש, האם בארץ עליו להמשיך במנהג לברך?

תשובת הרב: אמירת ההלל ביום ראש חודש אינה תקנת חז"ל, אלא אך ורק מנהג שנהגו בו קהילות ישראל.

הגמרא במסכת תענית (דף כ"ה ע"ב) מספרת שרב הזדמן למקום אחד בבבל ושמע אותם שאומרים הלל ביום ראש חודש, ותמה על מנהגם, שהרי חז"ל לא תיקנו כלל לומר הלל ביום ראש חודש? עד שראה אותם שלאחר שני קטעים דילגו את הקטע השלישי "לא לנו ה' לא לנו", ואז אמר "מנהג אבותיהם בידיהם". כלומר, רצו לעשות משהו לכבוד ראש חודש אז אמרו הלל קצר. כי באמת ראינו שכשביית המקדש היה קיים היו עושים ענין גדול בראש חודש, היו קרבן מוסף ותקיעת חצוצרות, וזכר לדברים הללו נהגו לומר הלל.

רואים מהגמרא כאן שלא רק שקריאת ההלל בראש חודש אינה תקנת חז"ל, אלא גם המנהג הזה גם לא היה נפוץ בכל המקומות, ורק בדורות הבאים המנהג התפשט לכל מקום ומקום בעולם.

ולכן נחלקו רבותינו הראשונים האם מברכים על ההלל או לא. דעת התוספות (יד ע"א ד"ה ימים) ועוד פוסקים שאכן מברכים על ההלל בראש חודש.

ולמרות שהגמרא במסכת סוכה אומרת שלא מברכים על מנהג, מכל מקום יש לחלק. שם מדובר על חבטת הערבה, שאם נאמר שחבטת הערבה הינה מנהג בלבד ולא תקנת הנביאים, לא נצטרך לברך. טעם זה שייך רק בחבטת הערבה, שמצד המעשה לא ניכר כל כך שעושה בזה מצוה, כי בסך הכל מנענע מעט את הערבה, אבל בהלל שהוא שיר ושבח לקב"ה, מברכים בהחלט על דבר כזה.

³ בדורות שלנו לצערנו הרבה פעמים אנשים לא כל כך מרוכזים, ולאחר זמן מועט כבר שוכחים מה היה ברגעים שקודם לכן.

מֵרֵן הַגֵּר"ע יוֹסֵף ע"ה כּוֹתֵב בְּשׁוֹ"ת יַחֲוֹה דַּעַת (ח"ד ס' ל"א) שִׁישׁ בַּעֲיָה לַעֲנוֹת אִמֵּן. וּמִדּוּעַ? מִפְּנֵי שֶׁכֶּשֶׁאֲדָם עוֹנֵה אִמֵּן, הוּא לַמַּעֲשֵׂה מִחֻזֵּק אֶת הַמְּבָרֵךְ. הַרְמַב"ם בְּתִשּׁוּבָה כָּתַב שֶׁכֶּמוֹ שְׂאִין מְבָרְכִים בְּרַכָּה אִם יֵשׁ לַאֲדָם סַפֵּק, כִּךְ לֹא עוֹנִים אִמֵּן אִם יֵשׁ לַאֲדָם סַפֵּק. וּלְפִי זֶה, כִּיּוֹן שֶׁאֲצַלְנוּ הַסְּפָרְדִים יֵשׁ סַפֵּק הָאֵם מְבָרְכִים אוֹ לֹא, וּמִסַּפֵּק אֵינְנוּ מְבָרְכִים, אִם כֵּן גַּם לֹא נַעֲנֶה אִמֵּן לְאַחַר הַבְּרַכָּה שֶׁל הָאֲשַׁכְנַזִּי.

וְדַעַת מֵרֵן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁלִיט"א בְּשׁוֹ"ת בֵּית נֶאֱמָן (ח"א ס' א) שִׁישׁ הַבְּדֵל גְּדוֹל בֵּין תְּשׁוּבַת הַרְמַב"ם לְנִידוֹן הַזֶּה.

כְּשִׁישׁ סַפֵּק הָאֵם צָרִיךְ לְבָרֵךְ, וּבִאֲמַת אֲנַחְנוּ פּוֹסְקִים שֶׁמִּחַמַּת הַסַּפֵּק לֹא מְבָרְכִים, אִם אֲדָם בְּכָל זֹאת בִּירֵךְ אֲסוּר לַעֲנוֹת אַחֲרָיו אִמֵּן מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲסוּר לּוֹ לְבָרֵךְ, וְזֶה מֵה שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם.

אֲבָל אֲשַׁכְנַזִּי שֶׁבִּירֵךְ עַל הַהֵלֵל – הוּא הָרִי בַּעֲצָם מַחֻיב לְבָרֵךְ מִפְּנֵי שֶׁכֶּךְ הַמְּנַהֵג שֶׁלֵּהֵם וְכִךְ פִּסְקוֹ הַפּוֹסְקִים שֶׁלֵּהֵם, וְאִם יִבּוֹא אֶל רַב סְפָרְדִי וַיִּשְׁאַל אוֹתוֹ הָאֵם עָלָיו לְבָרֵךְ, וְדָאִי שִׁיאֲמַר לוֹ שֶׁעָלָיו לְבָרֵךְ, אִזּוֹ מִדּוּעַ שֶׁלֹּא יַעֲנֶה לוֹ אִמֵּן?

נִבְיָא דּוּגְמָה שְׂאִינָה דּוּמָה לְגַמְרִי אֶךְ מִבִּיעָה אֶת הָרַעֲיוֹן. אֲדָם מְבָרֵךְ עַל כּוֹס תֵּה וְחִבְרִירו עוֹנֵה אַחֲרָיו אִמֵּן, וְזֶה לְמִרּוֹת שֶׁהוּא אֵינּוּ מַחֻיִּיב בְּבִרְכָה הַזֹּאת, מְכַל מְקוֹם חִבְרִירו עוֹנֵה עַל הַבְּרַכָּה שֶׁלּוֹ אִמֵּן, וְאֵין כֵּאֵן אִיסוּר לַעֲנוֹת אִמֵּן יְתוּמָה, כִּי אַחֲרֵי הַכֵּל חִבְרִירו אֶכֶן מַחֻיִּיב לְבָרֵךְ. גַּם כֵּאֵן הָאֲשַׁכְנַזִּים צָרִיכִים לְבָרֵךְ עַל הַהֵלֵל, וְלִכֵּן אֲנִי יוֹכֵל לַעֲנוֹת אַחֲרֵיהֶם אִמֵּן.

וְנִבְיָא עוֹד בְּבִיאוֹר דְּבִרֵי מֵרֵן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁלִיט"א. אִם נֹאמַר שֶׁהִיא אֲסוּר לַעֲנוֹת אַחַר בְּרַכַּת הַהֵלֵל שֶׁל הָאֲשַׁכְנַזִּי, אִם כֵּן כֶּשֶׁמְבָרֵךְ עַל הַתְּפִילִין בְּבוֹקֵר גַּם כֵּן לֹא נַעֲנֶה אַחֲרָיו אִמֵּן.

וְמָה הַבַּעֲיָה בְּתְפִילִין שֶׁל אֲשַׁכְנַזִּי⁶? סְפָרְדִי יוֹכֵל לַעֲלוֹת לְסִפְר תּוֹרָה שֶׁל אֲשַׁכְנַזִּים וּלְבָרֵךְ, וְכֵן אֲשַׁכְנַזִּי יוֹכֵל לַעֲלוֹת לְסִפְר תּוֹרָה שֶׁל סְפָרְדִים וּלְבָרֵךְ. אֲבָל בְּתְפִילִין זֶה שׁוֹנֵה, כִּי תְפִילִין שֶׁל סְפָרְדִי כְּשִׁרְוֹת גַּם לֹאֲשַׁכְנַזִּים וְהֵם יוֹכֵלִים לְבָרֵךְ עָלָיו, אֶךְ לְסְפָרְדִי יֵשׁ בַּעֲיָה לְבָרֵךְ עַל תְּפִילִין שֶׁל אֲשַׁכְנַזִּי.

וּמִדּוּעַ? בְּסִפְר הַתּוֹרָה יֵשׁ פְּרָשִׁיּוֹת פְּתוּחוֹת וְסִתּוּמוֹת, וַיֵּשׁ אֶת שִׁיטַת הַרְמַב"ם וְאֶת שִׁיטַת הָרַא"שׁ כִּיֵּצֵד נוֹהֲגִים בְּפְרָשִׁיּוֹת הַלּוֹל. בְּדֶרֶךְ כָּלל כּוֹתְבִים אֶת סְפָרֵי הַתּוֹרָה בְּצוּרָה שִׁיתַּיְמוּ גַּם לְשִׁיטַת הַרְמַב"ם וְגַם לְשִׁיטַת הָרַא"שׁ, אֲבָל בְּתְפִילִין יֵשׁ קִטְעַ שֶׁאֲפָשֶׁר לְבַצֵּעַ רַק לְאַחַת מֵהַשִּׁיטוֹת.

⁶ אֲנַחְנוּ מְסַבְּרִים כִּמָּה שֶׁאֲפָשֶׁר לְתַמְצַת כִּי זֶה נוֹשֵׂא עִמּוֹק, וְה' יִתְבָּרַךְ יִזְכֶּה אוֹתָנוּ לְהִרְחִיב בְּנוֹשֵׂא בְּאֶחָד הַשִּׁיעוּרִים.

מֵרֵן הַשּׁוֹלְחָן עֶרוֹךְ וְהַרְמַב"א כּוֹתְבִים שְׁעוֹשִׂים כַּדַּעַת הַרְמַב"ם כִּי זֹאת הַשִּׁיטָה הַעֵיִקְרִית הַלְכָה לַמַּעֲשֵׂה, אֲבָל הַט"ז כָּתַב שֶׁהוּא מִצֵּא שִׁיטָה כִּיֵּצֵד נוֹכַל לְצַאֵת גַּם לְפִי דַּעַת הַרְמַב"ם וְגַם לְשִׁיטַת הָרַא"שׁ. מֵאֵז הָאֲשַׁכְנַזִּים נוֹהֲגִים עַל פִּי דְּבִרֵי הַט"ז הַלּוֹל.

אֲבָל הַסְּבָא הָאִישׁ מִצְלִיחַ ע"ה הוֹכִיחַ שֶׁמֵּרֵן חָשַׁב עַל הַשִּׁיטָה הַזֹּאת וְשֶׁלֵּל אוֹתָהּ, וְלִדַּעַת מֵרֵן הַשִּׁיטָה הַזֹּאת פְּסוּלָה לְפִי דַּעַת הַרְמַב"ם. הוּא כָּתַב אֶת זֶה בְּסִפְר שְׁלוֹ, וּבְדוּרָנוּ אֲנִי הוֹדַפְסוּ עוֹד סְפָרֵי הָרַאשׁוֹנִים וְהַתְּבַרֵּר שֶׁהַבְּנֵת מֵרֵן הַשּׁוֹלְחָן עֶרוֹךְ נִכּוֹנָה, כִּךְ כָּתַב הַמַּאֲיָרִי וְעוֹד רַאשׁוֹנִים שֶׁלְּפִי דַּעַת הַרְמַב"ם הַשִּׁיטָה הַזֹּאת פְּסוּלָה.

הָאֲשַׁכְנַזִּים נוֹהֲגִים כְּפִי שֶׁהִזְכַּרְנוּ כַּדַּעַת הַט"ז, אֲבָל לְפִי מֵרֵן הַדְּבָרִים הַלּוֹל אֵינָם נִכּוֹנִים וְסְפָרְדִי לֹא יוֹכֵל לְצַאֵת יְדֵי הַחֻבָּה בְּתְפִילִין כֵּאלֵהָ. אֲבָל אֲשַׁכְנַזִּי וְדָאִי שִׁיכּוֹל לְהַנִּיחַ תְּפִילִין שֶׁל סְפָרְדִי⁷.

אִם אֲדָם נִמְצָא בְּשִׁטְיִבְלָאֵךְ וְשׁוֹמַע אֲשַׁכְנַזִּי מְבָרֵךְ עַל הַתְּפִילִין, הָאֵם לֹא יַעֲנֶה אַחֲרָיו אִמֵּן? בְּרוּר הָרִי שִׁיעֲנָה אַחֲרָיו! אֶף עַל פִּי שֶׁלְּנוּ אֲסוּר לְבָרֵךְ עַל תְּפִילִין כֵּאלֵהָ. וְזֶה דּוּמָה גַּם כֵּן לְבִרְכַת הַהֵלֵל.

אוֹתוֹ דְּבַר אִם אַתָּה רּוֹאֵה אֲשַׁכְנַזִּי שֶׁמְבָרֵךְ עַל בֶּשֶׂר שֶׁכֶּשֶׁר רַק לַדַּעַת הַרְמַב"א וְאֵינּוּ כֶּשֶׁר לַדַּעַת מֵרֵן הַבֵּית יוֹסֵף, הָאֵם לֹא נַעֲנֶה אַחֲרָיו אִמֵּן, שֶׁהָרִי דְּבַר שֶׁאֲסוּר לְאוֹכְלוֹ אֲסוּר לְבָרֵךְ עָלָיו, וְנִמְצָא שֶׁלְּסְפָרְדִי בְּרַכַּת הָאֲשַׁכְנַזִּי הִיא בְּרַכָּה לְבִטְלָה!?

אִם סְפָרְדִי רּוֹאֵה אֲשַׁכְנַזִּי מְקַדֵּשׁ עַל כּוֹס יַיִן וּמְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן, שֶׁלְּשִׁיטַתָּם אֲפָשֶׁר עַד שְׁמוֹנִים וְשִׁלְשָׁה אַחֲזוּזִים מִיָּם, וְאֵילוֹ לַדַּעַת מֵרֵן מְבָרְכִים עָלָיו שֶׁהַכֵּל, הָאֵם לֹא יַעֲנֶה אַחֲרָיו אִמֵּן?

וְכֵן לְהִיפֹךְ, הָאֲשַׁכְנַזִּים טוֹעֲנִים שֶׁהִיתֵר מְכִירָה בִּירְקוֹת הוּא סְפִיחִין, וְאִם הֵם יִרְאוּ אֲדָם אוֹכֵל הִיתֵר מְכִירָה, הָאֵם לֹא יַעֲנֶה אַחֲרָיו אִמֵּן? וְהָרִי רּוֹב הָעוֹלָם אוֹכֵל הִיתֵר מְכִירָה. וְעוֹד וְעוֹד דּוּגְמָאוֹת בִּיצָאָה בְּאֵלֵהָ.

כּוֹתֵב מֵרֵן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁלִיט"א שְׂאִי אֲפָשֶׁר שְׁכַל אַחַד לֹא יַעֲנֶה אִמֵּן עַל הַשְּׁנִי, אֲלֵא צָרִיךְ לוֹמַר שְׁכִיּוֹן שְׁכַל אַחַד נוֹהֵג עַל פִּי רְבוּתוֹ, אִם כֵּן בְּהַחֲלֵט הוּא יוֹכֵל לַעֲנוֹת אִמֵּן עַל בְּרַכְתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֶכֶן מַחֻיִּיב בְּבִרְכָה, וְמָה שֶׁהַרְמַב"ם כָּתַב שְׂאִין עוֹנִים אִמֵּן זֶה דּוּקָא עַל דְּבַר שֶׁהוּא סְב"ל וְאֲסוּר לְבָרְכוֹ, מָה שְׂאִין כֵּן כֵּאֵן שֶׁהוּא נוֹהֵג כֵּהֲלָכָה.

⁷ בִּישִׁיבָה אֲצַלְנוּ יֵשׁ בַּחּוּרִים אֲשַׁכְנַזִּים, בִּישִׁיבָה קִטְנָה וּבִישִׁיבָה גְּדוּלָה, וְאִם בַּחוּר שֶׁלַח אֶת הַתְּפִילִין לְהַגָּהָה, הַבַּחּוּרִים הָאֲשַׁכְנַזִּים יוֹכֵלִים לְהַנִּיחַ תְּפִילִין שֶׁל חִבְרִיָּהם הַסְּפָרְדִים, אֲבָל הַבַּחּוּרִים הַסְּפָרְדִים אֵינָם יוֹכֵלִים לְהַנִּיחַ תְּפִילִין שֶׁל חִבְרִיָּהם הָאֲשַׁכְנַזִּים.

אמירת ברכי נפשי בערבית

ט. שאלה: האם אומרים ברכי נפשי בליל ראש חודש בימי חול ובליל שבת?

תשובת הרב: דעת מרן הגר"ע יוסף ע"ה שרצוי לומר ברכי נפשי בבין השמשות מפני שלא אומרים מקרא בלילה, וכידוע שלכתחילה לא אומרים תהלים.

ורוב העולם נוהגים לומר ברכי נפשי בלילה, מפני שזה כמו סדר התפילה, וכמו שאומרים שיר למעלות.

אבל בליל שבת רבים נוהגים שלא לומר ברכי נפשי (וכ"כ בס' נפש חיה מע' נ' אות י"ט). והגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן ע"ה אמר שזה על פי מה שכתוב שם יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, ובשבת לא עובדים. (וע"ע בספרו זכרי כהונה מע' ב' אות ל"ה).

חשיבות ההוספות בתפילה

י. בתקופה הזאת שלאחר חג הסוכות, הרבה אנשים מתבלבלים ולא אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם. אבל יש אנשים שמזלזלים בזה קצת כי הם יודעים שלא צריך לחזור, ולכן הם לא כל כך מקפידים לשים לב לענין. אבל בדברים שצריך לחזור, כמו ברכ עלינו, אנחנו רואים שכולם יותר נזהרים, כי אם אדם טועה הוא חוזר וזו ברכה לבטלה.

מסופר על מרן הגר"ע ע"ה שפעם אחת התבלבל ובירך על תפילין של רבנו תם כי הוא חשב שאלו תפילין של רש"י, ומספרים שהוא בכה כל אותו היום! וזה מאד מפליא, כי הרב ע"ה היה אומר (ואני שמעתי אותו אישית לפני עשרות שנים) שדעת פוסקים רבים כדעת רבנו תם, ולכן מי שטעה ובירך על תפילין של רבנו תם, אין זו ברכה לבטלה מפני שכך היא דעתם של פוסקים רבים. וכשזה קרה למרן הרב עובדיה בעצמו – אומרים שבאותו היום כל פעם שנזכר בזה היה בוכה ואומר כיצד בירכתי ברכה לבטלה.

כשמגיע ז' בחשוון, אנשים חוזרים מאה ואחד פעם על המילים "רופא חולי עמו ישראל ברך עלינו", כדי שלא ייוצר חלילה מצב

שישכחו ויצטרכו לחזור ויאמרו ברכה לבטלה. אבל במשיב הרוח אנשים לא נזהרים כל כך, כי גם אם טעה לא קרה כלום ואינו חוזר.

אבל צריך לדעת שגם זה דבר חשוב מאד. הגמרא במסכת תענית, בשלשת העמודים הראשונים דנה ברצף לכל אורך העמודים מתי אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם. מחמת שזה חשוב הגמרא הקדישה כל כך הרבה לענין הזה.

ואתו הדבר גם בראש חודש. ישנם אנשים שאינם נזהרים כל כך שלא לשכוח לומר יעלה ויבוא בתפילת ערבית, כי בלאו הכי אינו חוזר. אבל צריך לדעת מה שהגאון רבי אליעזר פאפו כתב בחסד לאלפים (הובא בכף החיים סי' תכ"ב ס"ק י"ט), שיהיה זריז ונשכר לומר יעלה ויבוא, ואפילו בערבית ואפילו בברכת המזון, שאם לא יאמרנו – מגרעות נתן ולא מיסמנא מילתא [אינו סימן טוב].

וכבר היה מעשה בימי האר"י ז"ל באחד ששכח יעלה ויבוא בערבית, ואמרו לו בחלום לרבנו האר"י, שהשכינה הקדושה אמרה על אותו אדם את הפסוק באיכה (א' י"ד) "נתנני ה' בידי לא אוכל קום". שם עם ישראל מקוננים שכביכול הקב"ה נתן אותם בידי גוים עריצים ואכזרים שאי אפשר להשתחרר מהם. וכאן אומר רבנו האר"י שהשכינה הקדושה אמרה על אותו אדם שלא אמר יעלה ויבוא בערבית את ההתבטאות הזו! זה דבר מבחיל, וכל פעם שאני קורא את המעשה הזה אני רועד מחדש.

אמנם אינו חוזר, אבל מאד צריך להיזהר להקפיד לומר את הדברים הללו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

יהי רצון שדברי התורה שאמרנו היום יהיו לעילוי נשמת גיסתי מרת סרח (בת זוראיה שתבלחט"א), בעלה יעקב ובנם מרדכי ז"ל, שנפטרו ביום א' דראש חודש חשוון. תהא נשמתם צרורה בצרור החיים, אמן ואמן.

השיעור נמסר ביום ראשון כ"ז תשרי תשפ"ב

כמידי יום ראשון בשעה 12 בצהריים בערוץ "קול ברמה"

העלון מוקדש לע"נ הילד הטהור שלא טעם טעם חטא ישראל מאיר עשויש ז"ל

עורך ראשי: הרב שלמה נחום. העלון לא הוגה ע"י מוה"ר, ונכתב באחריות העורכים. ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל, וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א בקו "תורת חיים" 02-5606532

וכן במערכת "קול הלשון"